

DÖVLƏT QULLUQÇULARINA KİTABXANA-İNFORMASIYA XİDMƏTİNİN TƏŞKİLİNDƏ İNFORMASIYA TEXNOLOGİYALARININ ROLU

A.V. HƏSƏNOVA

(Azərbaycan Respublikası Prezident İşlər İdarəsinin Prezident
Kitabxanasının iş təcrübəsi əsasında)
Kitabxanaşünaslıq kafedrasının doktorantı

Məqalədə dövlət qulluqçularına kitabxana-informasiya xidmətinin təşkilində informasiya texnologiyalarının tətbiqi məsələləri, kitabxana-informasiya xidmətinin istiqamətləri və əhəmiyyəti təhlil olunur.

Açar sözlər: Dövlət qulluqçuları, kitabxana-informasiya xidməti, elektron kataloq, elektron kitabxana, PHP, JQuery texnologiyası, MySQL verilənlər bazası, veb-sayt, HTML, CSS3 standartları, Responsive Web Design (RWD) standartları

Kitabxana – elm, informasiya, mədəniyyət, təhsil və tərbiyə müəssisəsi kimi çap əsərlərini və digər informasiya daşıyıcılarını toplayıb mühafizə edən, onların sistemli ictimai istifadəsini təşkil edən, cəmiyyətin intellektual və mənəvi potensialının inkişafına xidmət göstərən sosial institutdur.

Kitabxana xidməti oxucu sorğusunun tam və dolğun ödənilməsi, mütaliənin məzmununa, xarakterinə kitabxanaçıların pedaqoji cəhətdən müdaxiləsi, planlı və sistemli mütaliənin təşkili məsələləri bir çox cəhətdən fondun necə təşkilindən, onun kataloq-kartoteka sistemində necə əks olunmasından asılıdır. İnformasiya cəmiyyəti kitabxanalar qarşısında, cəmiyyətin hər bir üzvünü informasiya ilə təmin etmək və artan sorğuları operativ şəkildə ödəmək üçün yeni tələblər qoyur.

Kitabxanalarda informasiya xidmətinin təşkili oxucu kateqoriyasından asılıdır. Dünyada fəaliyyət göstərən kitabxanalarda oxucu kateqoriyasına uşaqlar, gənclər, alimlər, tələbələr və hətta yaşına görə oxucular daxildir. Respublikada fəaliyyət göstərən kitabxanalar hesabat hazırlayarkən məlum olur ki, dövlət qulluqçuları ayrıca oxucu qrupuna daxil edilmir. Amma artıq dövlət qulluqçularının sayının artması və yaxın gələcəkdə bir çox dövlət idarələrində çalışan işçilərin dövlət qulluqçusu statusunu alacağını nəzərə alaraq belə bir oxucu kateqoriyasının formalaşdırılmasını və onların mütaliə maraqlarının öyrənilməsi kitabxanaların qarşısına vəzifə kimi qoyulmalıdır.

Dövlət qulluqçusu — müəyyən edilmiş qaydada maaşlı (maaş yalnız dövlət büdcəsi vəsaitindən verilə bilər) dövlət qulluğu vəzifəsini tutan və inzibati vəzifə üzrə dövlət qulluğuna qəbul edilərkən Dövlətinə sadıq olacağına and içən vətəndaşdır.

Dövlət qulluqçularına kitabxana-informasiya xidmətinin təşkilini həyata keçirən müəssisələrdən biri Azərbaycan Respublikası Prezident İşlər İdarəsi Yanında Prezident Kitabxanasıdır.

2003-cü ildən fəaliyyətə başlayan Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsi Prezident Kitabxanası respublika kitabxanaları içərisində kompyuterləşmə prosesini yüksək səviyyədə həyata keçirən kitabxanalardan biridir. Kitabxana bu sahədə bir sıra tədbirlər həyata keçirmiş, kompyuterləşmə prosesini dünya təcrübəsinə əsaslanaraq həyata keçirmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezident İşlər İdarəsinin Prezident Kitabxanası ardıcıl olaraq oxuculara xidmətini təkmilləşdirmək üçün müasir kitabxana-informasiya xidmətinin yeni forma və üsullarından istifadə etməyə üstünlük verir. Burada kitabxana-informasiya xidmətinə daha da təkmilləşdirmək məqsədi ilə üç işçi qrupu yaradılmış, qruplara ən təcrübəli və xidmət prosesini yaxşı bilən mütəxəssislər cəlb edilmişdir. Qrupların qarşısına ənənəvi kitabxana xidməti ilə yanaşı olaraq bu mühüm işə yeni kitabxana-informasiya texnologiyasını və metodlarını tətbiq etmək vəzifəsi də qoyulmuşdur.

Həmin qruplar bunlardır:

1. Azərbaycanşünaslıq qrupu;
2. Yeni kitabxana-informasiya texnologiyasının tətbiqi qrupu;
3. Biblioqrafik -analitik nəşrlərlə iş qrupu.

Kitabxananın informasiya tələbatçıları digər kitabxanalardan olduqca fərqlənir ki, buraya dövlət səviyyəli adamlar deputatlar, Prezident İşlər İdarəsinin əməkdaşları, şöbə müdirləri, sektor işçiləri, nazirlər və s. aiddir.

Prezident Kitabxanasında oxuculara kitabxana-informasiya xidməti iki istiqamətdə aparılır:

1. Elektron kataloq vasitəsilə;
2. Elektron kitabxana vasitəsilə.

Yarandığı gündən etibarən Prezident Kitabxanasının elektron biblioqrafik informasiya və Sənəd İnformasiya resurslarının inkişaf etdirilməsinə xüsusi diqqət yetirilir.

Bu işlərin həyata keçirilməsi xüsusi plan əsasında əsasən iki istiqamətdə aparılır.

-Kitabxananın fondunda olan kitabların və dövrü nəşrlərdəki məqalələrin elektron formada biblioqrafik verilənlər bazasında (elektron kataloq və kartotekada əks olunması);

-Kitabxananın fondunda olan ən əhəmiyyətli kitabların və dövrü nəşrlərdə dərc edilmiş aktual materialların tammətli verilənlər bazasının tərtib edilməsi;

-Kitabxananın fondunun elektron nəşrlərlə komplektləşdirilməsi yolu ilə elektron Sənəd-informasiya resurslarının zənginləşdirilməsi.

Qeyd olundu ki, Prezident Kitabxanasında informasiya xidmətinin həyata keçirilməsinin istiqamətlərindən biri də elektron kataloqdur. Prezident Kitabxanasının elektron kataloqu ilə tanış olmağın yollarına kitabxananın veb saytı daxildir. Prezident Kitabxanasının veb saytı PHP proqramlaşdırma dilində yaradılmış, JQuery texnologiyasından və MySQL verilənlər bazasından istifadə olunmuşdur. Həmçinin veb-sayt HTML 5 və CSS3 standartları əsasında qurulmuşdur. Veb saytın digər üstünlüklərindən biri də onun Responsive Web Design (RWD) standartları üzərində qurulmasıdır. Responsive Web Design anlayışını ilk dəfə olaraq məşhur veb dizayner Ethan Marcotte 2010-cu ilin may ayında dərc olunmuş məqalələrindən birində işlətməmişdir. Hazırkı dövrdə smartfonlar, planşetlər və bu kimi digər müasir cihazlar insan həyatının ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir. Məhz bu səbəbdən, sözügedən Responsive Web Design anlayışı veb saytın bütün cihazlarda adaptasiya olunmasına şərait yaradır. Veb saytda istifadə olunan hər bir element və şəkil Responsive Web Design tələblərinə cavab verir. Saytda tətbiq olunan yeniliklərdən biri də kitabxananın elektron resurslarının sadə və eyni zamanda təşkil olunmuş formada, asan şəkildə oxucular tərəfindən köçürülməsinə və istifadəsinə şərait yaradılmasıdır. Yeni yaradılan saytın hər səhifəsində verilən bütün informasiyalar tam izahlı formada təqdim olunmuşdur. Həmçinin yeni kitablar bölməsində diqqətə cəlb edən yeni dizayn tətbiq olunmuşdur. Belə ki, istənilən kitabın üzərinə gəldikdə onun ilkin qısa bibliografik təsviri ilə tanış olmaq olar.

Heç bir avtomatlaşdırılmış kitabxana sistemindən asılı olmayan, müstəqil şəkildə MySQL verilənlər bazası üzərində qurulmuş "Elektron Kitablər" layihəsi böyük üstünlüklərə malikdir. Bu üstünlüklər: daxili axtarış sistemi, elektron kitabların özünəməxsus şəkildə bazaya əlavə edilməsi, kateqoriyalara əsasən düzülüş, açar sözlərin tətbiqi, istənilən dildə kitabların əlavə edilməsi, yükləmələrin sayı, açıq kod mənbəyi və s. Bu və ya digər yeniliklər "Elektron Kitablər" layihəsinin veb üzərindən asan şəkildə reallaşdırılmasına imkan yaradır. Belə ki, istənilən elektron kitabı onun başlığına, açar sözlünə, kateqoriyasına, müəllifinə görə tez bir şəkildə axtarmaq mümkün olacaq.

Saytın üstünlüklərindən biri də onun müvafiq şöbələrə birbaşa əlaqəsinin olmasıdır. Bu o deməkdir ki, kitabxananın yeni kitabları, elektron resursları, elektron layihələri, dövrü mətbuatı, göstəriciləri, xəbərləri və digər məlumatları müvafiq şöbələr tərəfindən admin panel vasitəsi ilə yerləşdirilir.

Prezident Kitabxanasının elektron kataloqundan istifadə etmək üçün istifadəçi ilk öncə preslib.az saytına daxil olaraq, saytdan "elektron kitabxana" pəncərəsindən "elektron kataloq" pəncərəsini seçir. "Elektron kataloq" pəncərəsini seçdikdən sonra istifadəçinin qarşısında <http://elibrary.az/> linki

açılır ki, burada istifadəçi lazım olan pəncərələrdən istifadə edərək informasiya axtarışını həyata keçirə bilər.

Elektron kataloqun ana səhifəsinin sol tərəfində "Verilənlər bazası" adlı pəncərə verilmişdir. Bu pəncərəyə uyğun səhifədə "Yeni kitablar", "Avtoreferatlar", "BMT-nin Depozitar fondu", "Notlar", "Elektron resurslar", "Retrofond", "Dövrü mətbuat fondu (2004-cü ildən)" pəncərələri yerləşdirilmişdir. Bu pəncərələrin adlarına müvafiq olaraq informasiya axtarışı həyata keçirilir.

Elektron kataloqda informasiya axtarışının həyata keçirilməsinin müxtəlif növləri var. Axtarışın növlərinə standart, geniş, lüğət üzrə, QRNTI-naviqator, KBT naviqator, Tematik naviqator növləri daxildir.

Standart axtarış növündə informasiya axtarışı açar sözlər üzrə, müəllif üzrə, sərlovhə üzrə və nəşr ilinə görə aparılır.

Geniş axtarış növündə informasiya axtarışı açar sözlərə görə, predmet sahəsinə görə, müəllif üzrə, nəşrin növünə görə, ISSN/ISBN-ə görə, nəşr ilinə görə aparıla bilər. Burada bir fərqli cəhət də nəzərə çarpır ki, geniş axtarış pəncərəsində "məntiq" adlı panel yerləşdirilmişdir. Bu paneldə "Və", "və ya", "əhəmiyyətinə görə", "frazə böyüklükdə" məntiqi operatorlarından istifadə edilmişdir. Bu məntiqi operatorlar açar sözlərə informasiya axtarışını digər dəqiqləşdirici axtarış elementləri ilə məntiqlə birləşdirir. Geniş axtarış pəncərəsində "Tam mətnin mövcudluğu" adlı panelin qarşısında yerləşdirilmiş kvadrat şəkilli paneli işarələdikdə axtarış sənədin tam mətninin mövcudluğuna görə aparılır. Hər bir panelin qarşısında klaviatura şəkilli formasında düymə yerləşir ki, bu düymənin üzərinə toxunduqda ekranda fərdi kompüterlərin klavaturasının vizual görüntüsü ekranda əks olunur. Bu düymədən lazımı informasiyanı daxil etmək üçün istifadə etmək olar.

"Axtarış tematikası" panelinin qarşısında ox şəkilli işarənin üzərinə vurduqda predmet rubrikaları açılır. Bu rubrikalardan axtarış aparılan mövzuya uyğun olanı seçərək informasiya axtarışını həyata keçirmək olar.

"Nəşrin növü" panelinin qarşısındakı ox şəkilli işarənin üzərinə vurduqda buradan da axtarılan sənədin növünü seçərək informasiya axtarışını tamamlamaq olar.

"Lüğət üzrə" axtarış növündə Lüğətin növü, əlifba və əlifba panelləri vardır. Hər bir panelin qarşısında əlavə panellər verilmişdir. Məs. "Lüğətin növü" panelinin qarşısında "Müəllif", "Sərlovhə", "Nəşr ili" panelləri verilmişdir. Bu panellərin adlarına müvafiq olaraq informasiya axtarışını həyata keçirmək olar.

Əlifba üzrə axtarış zamanı informasiya axtarışını latın və kiril qrafikası ilə aparmaq mümkündür.

Bundan əlavə, "Lüğət üzrə" axtarış aparılarkən bəzi sözcüklərdən istifadə etmək olar. Bu sözcüklərin qarşısında rəqəmlər verilib. Bu rəqəmlər verilənlər bazasında həmin sözlərə uyğun sənədlərin sayını göstərir.

"QRINTI üzrə" (QRİNTİ- Elmi-texniki informasiya üzrə dövlət standartı) informasiya axtarışı adından da göründüyü kimi təsnifat cədvəlinə əsasən aparılır. Burada informasiya axtarışını predmet, rubrikalarının qarşısında işarələyərək aparmaq olar. Bu axtarış növündən rubrika üzrə cari informasiyanın axtarışını həyata keçirmək üçün istifadə olunur.

Bu axtarış növündə informasiya axtarışını məntiqi operatorlar vasitəsilə də aparmaq mümkündür. Burada həmçinin axtarış zamanı şəkildələri nəzərə almaqla və ya almamaqla da informasiya axtarışını həyata keçirmək üçün təkliflər paneli yerləşdirilmişdir.

"KBT naviqator" üzrə axtarış zamanı informasiya axtarışı cari verilənlər bazasında indeks üzrə həyata keçirilir. Burada informasiya axtarışı Kitabxana bibliografiya təsnifatı cədvəlinin predmet rubrikalarına uyğun aparılır. Burada həmçinin açar sözlər üzrə axtarış və məntiqi operatorlara uyğun axtarış aparmaq da mümkündür. KBT-naviqator üzrə axtarış zamanı da şəkildələri nəzərə almaqla və ya almamaqla da informasiya axtarışını həyata keçirmək üçün təkliflər paneli yerləşdirilmişdir.

"Tematik-naviqator" üzrə axtarış növü tematik rubrikalar üzrə cari verilənlər bazasında axtarış üçün nəzərdə tutulmuşdur. Burada informasiya axtarışı elm sahələri üzrə aparılır. Burada da açar sözlər üzrə axtarış və məntiqi operatorlara uyğun axtarış aparmaq da mümkündür. Tematik-naviqator üzrə axtarış zamanı da şəkildələri nəzərə almaqla və ya almamaqla da informasiya axtarışını həyata keçirmək üçün təkliflər paneli yerləşdirilmişdir.

Kitabxananın elektron kataloqunda informasiya axtarışının sadə rejim, tammətnli axtarış formasında da aparılması mümkündür.

Sadə rejim seçilərkən yeni pəncərə açılır. Burada "Harada axtarmaq?", "Nəyi axtar", "Necə axtarmaq" panelləri yerləşdirilmişdir. Bu panellərə uyğun informasiya daxil edərək informasiya axtarışını tamamlamaq mümkündür.

Bu pəncərənin sol hissəsində Veb İRBİS 2.0 AKİS-nin loqosu verilmişdir. Buradan məlum olur ki, kitabxananın elektron kataloqu yaradılarkən Veb İRBİS 2.0 AKİS-ndən istifadə edilir.

Tammətnli axtarış rejimi seçilərkən yeni pəncərə açılır. Bu pəncərədə verilənlər bazası seçildikdən sonra "sorgu" panelinə lazım olan informasiya daxil edilir və axtarış yekunlaşdırılır. Burada əlavə parametrlər üzrə və təsvir elementinə görə dəqiqləşdirmə (dublin core) üzrə informasiya axtarışı aparmaq mümkündür.

"Avtorizasiya" hissəsində istifadəçi soyadını və şifrəsini daxil edərək səhifədən istifadə edə bilər.

Bu deyilənlər belə bir qənaətə gəlməyə əsas verir ki, Azərbaycan kitabxanaları arasında yeni kitabxana-informasiya texnologiyalarının tətbiqi sahəsində öndə olan Prezident Kitabxanasında elektron kataloq istiqamətində xeyli işlər görülmüşdür.

ƏDƏBİYYAT

1. *Azərbaycan Respublikasının Kitabxana işi haqqında Qanunu // Azərbaycan, 1999, 17 mart*
2. *"Dövlət qulluğu haqqında" Azərbaycan Respublikasının 21 iyul 2000-ci il tarixli, 926-IQ nömrəli Qanunu. e-qanun.az*
3. *Xələfov A. A. İnformasiya cəmiyyəti və kitabxana işi // Bakı Universiteti Xəbərləri: Humanitar elmlər seriyası, 2004, №3, s. 316-327*
4. *Xələfov A.A. İnformasiya xidməti // Kitabxanalar biliklər cəmiyyətində, B., 2006, s. 64-74*
5. *Rzayev S. Kitabxana xidməti, B.: BUN, 2009, 237 s.*
6. <http://www.preslib.az/>
7. <http://elibrary.az/>

РОЛЬ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОРГАНИЗАЦИИ БИБЛИОТЕЧНОЕ - ИНФОРМАЦИОННОЕ ОБСЛУЖИВАНИЕ ГОСУДАРСТВЕННЫМ СЛУЖАЩИМ (Основываясь на опыте Президентской библиотеке Администрации Президента Азербайджанской Республики)

ГАСАНОВА А.В.

РЕЗЮМЕ

В статье анализируется применение вопросов информационных технологий, тенденций и важности в организации библиотечно-информационного обслуживания гражданских служащих.

Ключевые слова: государственные служащие, библиотечные и информационные услуги, электронный каталог, электронная библиотека, PHP, технология JQuery, баз данных MySQL, веб сайт, HTML, стандарты CSS3, Отзывчивый веб-дизайн (RWD) стандарты

THE ROLE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN ORGANIZATION OF LIBRARY-INFORMATION SERVICE TO CIVIL SERVANTS

(On the based experience of the Presidential Library of Administration of
the President of the Republic of Azerbaijan)

HASANOVA A.V.

SUMMARY

In the article is analyzed the application of information technology issues, trends and the importance in organization of library-information service to civil servants.

Key words: Civil servants, library and information services, electronic catalog, electronic library, PHP, jQuery technology, MySQL database, web site, HTML, CSS3 standards, Responsive Web Design (RWD) standards